

brieven en uit de Openbaring aan J o h a n n e s, die als karakteristiek voor de Christelijke geschiedphilosophie beschouwd moet worden; die haar den aard en de maat van den rythmus in het historisch proces aangeven. Haar voorstelling omtrent den inhoud hiervan is daarbij veelal op het laatstgenoemde dezer Bijbelboeken opgebouwd ³⁴). Aan die brieven van Paulus daarentegen ontleent ze haar inzicht omtrent het kader, waarbinnen wij dien inhoud te zoeken hebben. Aan de brieven van dien apostel? Misschien toch nog meer aan diens bekende redevoering op den Areopagus te Athene. Het geslacht der menschen uit éénen bloede gemaakt, om op den geheelen aardbodem te wonen, dat in God leeft, beweegt en is, op weg naar een dag, op welken de Eeuwige den aardbodem rechtvaardig zal oordeelen door een man, dien Hij daartoe geordineerd heeft, verzekering daarvan doende aan allen, dewijl Hij Hem uit de dooden opgewekt heeft (Hand. der Apost. 17 : 24—31). Werkelijk, R o c h o l l vat kernachtig samen wat voor ons op dit oogenblik het belangrijkste in deze woorden is: „Der Anfang der Geschichte, das eine Blut, der Schluss der Geschichte, der eine Tag, begegnen sich in der Mitte der Geschichte, dem einen Mann, und finden hier ihre Erklärung” ³⁵). „Der Schluss der Geschichte, der eine Tag”! En herinner U nu daarbij hoe die dag bijv. in de heilsschildering van Jesaja 11 gekarakteriseerd wordt als de opheffing van alle disharmonie op aarde: dan is er — niet waar? — toch wel een treffende overeenkomst tusschen deze Christelijke opvatting van den zin der geschiedenis en de idee van den vooruitgang.

Natuurlijk ontbreekt het ook niet aan opvallende verschillen in deze. De idee van den vooruitgang heeft een optimistischen bodem onder zijn beschouwing van menschheid en wereld en zegt met Leibniz „tout est bien”, of althans met Voltaire, in diens Poème sur le désastre de Lisbonne:

„Un jour tout sera bien, voici notre espérance;
„Tout est bien aujourd’huy, voilà l’illusion”.

De Christelijke geschiedphilosophie daarentegen weet, om het feit der zonde, evenmin als Augustinus, of ze het leven beter „vita mortalis” of „mors vitalis” noemen zal, en kan zich het komende geluksrijk alleen denken in den weg van *παλιγγενεσία*